

Кохан О.М.

Михайлова Н.О.

Національний університет харчових технологій

**ФОРМУВАННЯ РЕЦЕПТИВНИХ ГРАМАТИЧНИХ НАВИЧОК
ЧИТАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ**

У статті аналізуються головні аспекти у формуванні рецептивних граматичних навичок читання на уроках іноземної мови. Визначено основні проблеми в оволодінні граматичним матеріалом та шляхи їх подолання. Виокремлено етапи та методи формування рецептивної граматичної навички, яка є передумовою розуміння мови інших людей в усній та письмовій формі.

Ключові слова: рецептивна граматична навичка, читання, етапи, методичні дії, студенти.

В статье анализируются основные аспекты в формировании рецептивных грамматических навыков чтения на уроках иностранного языка. Определены основные проблемы в овладении грамматическим материалом и пути их преодоления. Выделены этапы и методы формирования рецептивного грамматического навыка, который является предпосылкой понимания речи других людей в устной и письменной форме.

Ключевые слова: рецептивный грамматическая навик, чтение, этапы, методические действия, студенты.

In the article It has been analyzed the main aspects of the formation of receptive grammar skills at the lessons of foreign languages. It has been determined the problems in mastering grammar material and the ways of their solving. It has been identified the stages and methods of the formation of receptive grammar skill which is the precondition of understanding the language of other people in the oral and written forms.

Key words: receptive grammar skill, reading, stages, methods actions, students.

Сьогодні в Україні існують сприятливі демократичні умови для успішного навчання іноземним мовам. Тим не менш, багато студентів відчують труднощі в оволодінні граматичними навичками, які є невід'ємною частиною комунікативної компетенції.

Мета статті – дати загальну характеристику розвитку граматичних навичок читання при вивченні іноземної мови в немовних вищих навчальних закладах.

Таким чином, базисними компонентами комунікативної компетенції є комунікативні вміння, сформовані на ґрунті мовних знань і навичок. Мовна компетенція в свою чергу також інтегративна і включає лексичну, граматичну, фонологічну та орфографічну компетенції. Це означає, що студенти мають одержати відповідні мовні знання і в них необхідно сформувати конкретні мовленнєві навички. Без оволодіння мовним матеріалом (фонетичним, лексичним, граматичним) неможливе формування мовленнєвих вмінь. Лише самі знання мовного матеріалу не можуть забезпечити реалізацію практичної мети навчання іноземної мови.

Отже, одним з актуальних питань в теорії і практиці навчання іноземної мови є проблема підвищення ефективності формування граматичних навичок мовлення оскільки рівень навченості учнів та студентів на різних етапах навчання неможливо вважати задовільним. Актуальність вирішення даної проблеми визначається пошуком оптимальних способів організації навчального процесу формування іншомовних навичок мовлення у вищих навчальних закладах, що готують фахівців з економічних та технічних спеціальностей. Іншими словами, виникає потреба у формуванні та моніторингу граматичних навичок іноземної мови, яка може бути реалізована шляхом розробки ефективних методів та способів організації цього процесу. Дослідник Скляренко Н.К. вважає, що метод систематичного

повторення засвоєного раніше граматичного матеріалу та перевірки рівня його усвідомлення студентами є важливим чинником оволодіння граматичними вміннями [7]. В той же час, серед причин труднощів опанування граматичного матеріалу О. Вєтохов приділяє велику увагу і недооцінці довільного запам'ятовування [1]. Граматичний матеріал відносно швидко забувається. Водночас руйнується система знань, засвоєні відомості і правила втрачають готовність до практичного застосування. Виходом із цієї ситуації може бути застосування довільного запам'ятовування граматичних положень протягом усього періоду оволодіння мовою. Недооцінка такого підходу призводить до того, що раніше засвоєний матеріал, що не використовувався тривалий час у нових текстах і вправах, забувається [1]. З іншої сторони, не слід забувати про типові граматичні помилки, які здійснюють студенти під час розпізнавання та аналізу граматичної одиниці в процесі читання та аудіювання, говоріння й письма. Науковець С.П. Гапонова визначає типові граматичні помилки, допущені студентами на уроках іноземної мови [2]:

- недотримання правил уживання часів;
- неправильне утворення часових форм;
- неправильне утворення питальних та заперечних речень;
- порушення порядку слів;
- неправильне вживання артиклів;
- неправильне вживання займенників та числівників;
- незнання іменників, які не вживаються у множині;
- уживання прикметника замість прислівника і навпаки;
- неправильне вживання інфінітиву замість герундія;
- уживання інфінітиву замість умовного способу;
- змішування форм деяких неправильних дієслів;
- не автентичність граматичної структури.

Проблема формування граматичних та лексичних навичок читання та аудіювання знайшла своє відображення у дослідженнях вітчизняних вчених: М.Х. Данкен [3], З.І. Кличнікова [4], Є.І. Пассов [6] .

Грамматична компетенція (ГК) – це здатність людини до коректного граматичного оформлення своїх усних і писемних висловлювань та розуміння граматичного оформлення мовлення інших, яка базується на складній і динамічній взаємодії відповідних навичок і знань та граматичної усвідомленості. Основними компонентами ГК виступають, таким чином, граматичні навички, граматичні знання і граматична усвідомленість. Мета навчання граматичного матеріалу іноземної мови, що вивчається, це оволодіння граматичними навичками мовлення: репродуктивними, тобто граматичними навичками говоріння і письма, та рецептивними – граматичними навичками аудіювання та читання. Зупинимось докладніше на останніх, що є темою нашого дослідження. Згідно з визначенням Є.І. Пассова [6], під граматичною навичкою читання ми розуміємо рецептивну навичку розпізнавання граматичних та прогнозування синтаксичних структур писемного мовлення лексичні - це навички інтуїтивно-правильного утворення, вживання і розуміння іншомовної лексики на основі мовленнєвих лексичних зв'язків між слухо-мовленнєвомоторною і графічною формами слова і його значенням, а також зв'язків між словами іноземної мови.

Відомо, що зміст текстів визначає відношення студентів до читання, а структурно-сміслові та мовні особливості текстів визначають характер самого процесу читання. Тому при визначенні мовної доступності тексту ми звертаємо увагу на його лексичні і граматичні характеристики [3]. Очевидно, що під час читання значення відповідного слова співвідноситься з іншими словами, встановлюються його зв'язки з ними та контекстуальне значення, має місце семантизація слів, слова поєднуються в синтагми тощо. При цьому структурні ознаки, що сприймаються читачем, підводять його до розуміння синтаксичної структури речення, сигналізують про значення

граматичних форм. Читець впізнає граматичні явища та структури. Психологи зазначають, що одна частина лексико-граматичних елементів сприймається та розуміється безпосередньо в процесі читання, інша - після їх перекладу [4]. Знання студентами певних граматичних положень та лексичних одиниць значно полегшує розуміння тексту та збільшує надійність самоконтролю; впізнавши їх в тексті та запам'ятавши, студент може вільно використовувати ці лексичні одиниці та граматичні структури в процесі викладення своєї думки в усній або письмовій формі. Ось чому розвиток лексико-граматичних навичок читання ми вважаємо однією з найважливіших функцій іншомовного тексту.

Сформованість рецептивної граматичної навички одна з передумов функціонування вміння розуміти думки інших людей в усній і письмовій формах. Першою операцією у формуванні рецептивної граматичної навички є сприймання звукового або графічного образу граматичної структури. Якщо рецептивна навичка сформована, сприйняття супроводжується розпізнаванням граматичних форм і співвіднесенням їх з певним значенням.

Кожна мовленнєва одиниця має свою структуру яка відбиває певні зв'язки між її компонентами. Розрізняють 5 рівнів мовленнєвих одиниць:

1. рівень словоформи (слово в його граматичній формі);
2. рівень вільного словосполучення;
3. рівень фрази (речення);
4. рівень понадфразової єдності (відрізок мовлення з трьох – чотирьох речень);
5. рівень цілого тексту.

Для навчання граматичного матеріалу вагомими є рівні 1 – 4, тому що на рівні тексту навички мають уже функціонувати, а не формуватися. На початковому ступені навчання весь граматичний матеріал засвоюється активно. Це так званий активний граматичний мінімум.

Рецептивний граматичний мінімум – це граматичні явища, які студенти повинні розуміти на слух і при читанні. Рецептивна граматична навичка –

це автоматизована дія по впізнаванню і розумінню морфологічних форм і синтаксичних конструкцій в письмовому та усному тексті. При формуванні граматичної навички необхідно дотримуватися наступної послідовності методичних дій [5]:

1. Аналіз нового граматичного явища з точки зору визначення пов'язаних з ним труднощів у формоутворенні, засвоєння значення та функцій. Необхідно дотримуватися наступної послідовності методичних дій при ознайомленні студентів та учнів з рецептивним граматичним матеріалом :

- Пред'явлення нового граматичного явища на дошці (картці, кодограмі.
- Визначення значущості нового граматичного явища на основі аналізу декількох письмових контекстів.
- Формулювання правила, що включає вказівки на формальні й значеннєві ознаки нового граматичного явища.

2. Визначення форми організації ознайомлення з новим граматичним матеріалом (індуктивно, дедуктивно). Під час формування граматичної навички слід зважувати на аспект презентації рецептивного граматичного матеріалу, який може повідомлятися:

- а) за допомогою правил (правил-інструкцій та правил-повідомлень);
- б) шляхом залучення алгоритмів (рецептивних);
- в) у вигляді моделей;
- г) шляхом комбінації правил і моделей;
- д) у вигляді словоформи.

3. Підбір опорних граматичних явищ, які можуть бути використані в якості підказки в оволодінні новим матеріалом. Підбирати опорний матеріал слід з урахуванням типологічних труднощів граматичного явища (тобто враховуючи його співпадіння, часткове співпадіння або відсутність в рідній мові учнів), мовленнєвого досвіду студентів, характеру граматичного явища в плані його наочної презентації.

4. Вибір найбільш адекватного методичного підходу до вивчення граматичного матеріалу для конкретного складу студентів.

В даний час широко використовуються структурно-функціональний, функціональний та комунікативний підходи в навчанні граматики. Провідними повинні бути комунікативний та функціональний при нині діючих цільових установках навчання іноземним мовам. Однак вони повинні постійно доповнюватися структурно-функціональним та системним підходами.

5. Підбір ілюстративних прикладів, найбільш повно відбиваючих інваріантне значення та вирізняючі ознаки даного граматичного явища, та їх групування для пояснення форми, значення та використання.

6. Складання коментарів, пояснень, формулювань правил, описів – для матеріалу, пояснюваного дедуктивно; питань, що потребують відповіді учнів, остаточних формулювань – для матеріалу, пояснюваного індуктивно або проблемним шляхом; вибір термінології.

7. Вибір методичних прийомів та вправ для засвоєння граматичного явища.

8. Визначення форм, об'єктів контролю та вибір контролюючих вправ. Тренування рецептивного граматичного матеріалу припускає виконання ряду підстановчих диференційованих і трансформаційних вправ. Форми контролю граматичних навичок можуть бути усними та письмовими. Об'єктами контролю повинні бути навички та вміння учнів практично користуватися мовою як засобом спілкування.

Як відомо, основним засобом навчання іноземних мов є НМК. Допоміжні засоби навчання поділяють на технічні і нетехнічні. Слід почати із звичайної зображальної наочності – малюнків, без яких ніяк не обійтися, наприклад, у вправах для засвоєння ГС у теперішньому подовженому часі (Present Progressive) в англійській мові. Зазвичай малюнки із зображенням дій використовують для ознайомлення учнів з новою ГС, для коментування учнями дій персонажів, зображених на малюнку.

Проте рідко використовується такий цікавий прийом: вчитель тримає малюнок в руках, не показуючи його учням, і просить здогадатися, що роблять зображені на ньому персонажі (їх слід назвати). Учні по черзі ставлять загальні запитання, аж поки не вгадають зображену дію. Якщо учні так і не здогадалися, то вони мають поставити спеціальне запитання, на яке вже відповідає вчитель, показуючи малюнок класу. Описаний прийом заохочує учнів до активної діяльності, сприймається ними як гра. Враховуючи, що оволодіння ГС у Present Progressive припадає на початкову школу, де навчальна діяльність формується на основі ігрової, ігрові вправи мають займати чільне місце у процесі формування ІКК, в тому числі й ГК.

До нетехнічних засобів навчання відноситься також і графічна наочність.

Для формування ГК широко використовуються різноманітні таблиці, схеми, картки, ігри з картками (наприклад, гра в лото; гра в карти, де картами є картки з формами неправильних дієслів), вирішення “граматичних” кросвордів тощо. Серед таблиць уже згадувалася ілюстративна таблиця, що служить для систематизації граматичного матеріалу і презентації його у міні-контекстах; у прикладах вправ у попередньому підрозділі наводилася підстановча таблиця, яка допомагала дітям сказати про те, кому належать згадані у першій колонці речі. Підстановча таблиця була винайдена англійським методистом Гарольдом Пальмером у 20-х роках минулого сторіччя. Проте зараз ми використовуємо її як опору в умовно&комунікативних вправах, де в учнів є мовленнєве завдання і створена ситуація мовлення.

Серед технічних засобів формування ГК слід перш за все згадати фонограму, зокрема інтерактивні фоновправи, відеофонограму і комп'ютерні вправи. В інтерактивних фоновправах учень спілкується з механічним партнером – записаним на звуконосій (тепер цифровий) голосом диктора. Ця обставина, звичайно, дещо знижує рівень спілкування,

але користь від виконання інтерактивних фоноправ набагато перевищує цей недолік.

По-перше, можна і необхідно дати диктору певну роль у створеній ситуації мовлення. Інтерактивні фоноправи, як правило, мають, крім завдання&інструкції, три компоненти: 1) репліку диктора (у певній ролі), 2) паузу, під час якої учень виконує завдання, 3) звуковий ключ, з яким учень може звірити правильність виконання завдання. Можливий і четвертий компонент, коли учень ставить запитання, на яке він має одержати відповідь.

Висновки. Таким чином, оптимізація процесу оволодіння іноземною мовою включає мовленнєву компетенцію, яка інтегрує лексичну, фонетичну, орфографічну та граматичну компетенції. Дослідження останньої показала важливість та складність процесу її формування. В основі граматичної компетенції є сформована граматична навичка, яка є основою автоматизації граматичних знань та умінь. Таким чином, урахування викладачем всіх етапів, форм та методів формування рецептивної граматичної навички є запорукою ефективності розвитку граматичних знань та умінь необхідних для розпізнавання та аналізу граматичних явищ в тексті або під час аудіювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вєтохов О.В. Важлива складова комунікативної спрямованості (Психологія граматичної підготовки учнів з іноземної мови) // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2004. - №4. – С.76-84.
2. Гапонова С.В. Типологія помилок у мовленні майбутніх учителів на уроках англійської мови // Іноземні мови. – 2009. - №4. – С.44-46.
3. Данкен М. Х. Чтение на иностранном языке // Методика преподавания иностранных языков за рубежом / Сост. М. М. Васильева, Е.В. Синявская.- М., 1967.

4. Клычникова З.И. Психологические особенности обучения чтению на иностранном языке: Пособие для учителя. - 2-е изд., испр. - М.: Просвещение, 1983.

5. Настольная книга преподавателя иностранного языка: Справ. Пособие/ Е. А. Маслыко, П.К. Бабинская, А. Ф. Будько, С. И. Петров. – 7-е изд., стер.- Мн.: Выш.шк., 2001.- 522с.

6. Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. - М., 1989.

7. Склярченко Н.К. Систематизація і повторення іншомовного граматичного матеріалу в основній і старшій школі //Іноземні мови.–2009.- №4.– С.17-20.

АВТОРСЬКА ДОВІДКА

Кохан Олена Миколаївна, старший викладач;

місце роботи: Національний університет харчових технологій;

тел.: 098 485 20 22;

e-mail: lkojana@ukr.net;

конт. адреса: Київ - 02222, вул. Бальзака 46-А, кв. 96 .

Михайлова Неля Олексіївна, старший викладач;

місце роботи: Національний університет харчових технологій;

тел.: 096 905 08 17;

e-mail: n.mykhailova_1@mail.ru;

конт. адреса: Київ - 02092, вул. Алма-Атинська 68 А, кв. 21 .